

RÍMSKY KLUB — PREHLAD A VÝSLEDKY ČINNOSTI

A. N. ČUMAKOV, Filozofická fakulta, Moskovská štátna univerzita, Moskva
V. ĐURČÍK, L. J. VEVERKA, Oddelenie marxisticko-leninskej filozofie ÚML PF Banská
Bystrica

Súčasná situácia vo svete je charakteristická vážnym zostrením protirečení, do ktorých ľudstvo vstúpilo v storočí vedecko-technickej revolúcie. Charakteristickou črtou týchto problémov je to, že svojimi rozmermi a intenzitou nemajú analógie v histórii ľudstva. Mnohé z nich už dnes ohrozujú národy rozličných oblastí sveta. Predstavujú pre ne vážne nebezpečenstvo v podobe horúčkovitého zbrojenia, znečisťovania životného prostredia, nedostatku energetických a surovínových zdrojov. Tieto ťažkosti postihujú spoločnosť ako monolitný organizmus, ako ľudstvo vcelku. Ani jeden národ, ani jedna skupina ľudí nemôže sa vymaniť spod tlaku týchto problémov, teda ujsť od ich riešenia.

V marxistickej, ale i v buržoáznej literatúre sa zaužívalo nazývať takéto problémy globálnymi. Pod pojmom globálne problémy rozumieme komplex všetkých problémov súčasnosti, ktoré sa svojimi rozmermi dotýkajú celého sveta, všetkého ľudstva. K nim patria predovšetkým: zabránenie vzniku svetovej termonukleárnej vojny a vytvorenie podmienok pre rozvoj medzinárodných vzťahov na mierovom základe; sociálny rozvoj a ekonomický rast vo svete; likvidácia najostrejších prejavov sociálnej nespravodlivosti — hladu a biedy; racionálne a komplexné využitie prírodných zdrojov; vypracovanie a uskutočňovanie aktívnej demografickej politiky a stratégie ochrany životného prostredia; rozvoj medzinárodnej spolupráce v oblasti vedeckých výskumov, zameraných na využitie výdobytkov vedecko-technickej revolúcie, problémy vzdelania, zdravotníctva, atď.

Jednou z organizácií, ktoré sa na Západe zaoberajú globálnymi problémami, je Rímsky klub. Vznik tejto mimovládnej medzinárodnej organizácie spadá do roku 1968, kedy sa vďaka osobnej iniciatíve spoločenského činiteľa, neskoršie organizátora a prezidenta Rímskeho klubu Aurelia Pecceia, uskutočnilo v Ríme stretnutie okolo 30 európskych vedcov — prírodovedcov, sociológov, ekonómov a špecialistov z oblasti plánovania a bol vytvorený „stály Výbor“, ktorého členmi sa stali A. Peccei, A. King, E. Young a ďalší. Za hlavné ciele svojej činnosti si táto organizácia vytýčila upútať pozornosť svetovej verejnosti na globálne problémy a hľadanie ciest ich riešenia.

V súčasnosti táto organizácia, ktorá dostala svoj názov podľa mesta, kde sa uskutočnilo prvé stretnutie, združuje popredných vedcov, predstaviteľov politických, vládnych a obchodných kruhov, spoločenských činiteľov z mnohých krajín.

V štúdiách vypracovaných na objednávku Rímskeho klubu, ktoré vzbudili živé diskusie, sa odrazil svetonázor liberálne naladenej buržoáznej inteligencie Západu a jej vzťah k aktuálnym problémom súčasnosti.

Prvé štúdie predstavovali pokus sformulovať možné situácie budúcnosti celého ľudstva. Pritom vychádzali len z čisto ekonomických faktorov. Existenciu dvoch protikladných spoločensko-politických systémov, národno-oslobodzovacie hnutie, triedny boj vo vnútri kapitalistických krajín a mnohé iné sociálne faktory vonkoncom nebrali do úvahy.

Výsledkom takéhoto prístupu bolo, že v prvej štúdii *Hranice rastu* [1],

vypracovanej r. 1972 pod vedením amerických vedcov Dennisa a Donelly Meadowssov, sa dospelo k záveru, že ľudstvo neodvratne speje k záhube a že ekologická katastrofa nastane už začiatkom tretieho tisícročia. Preto autori referátu navrhli „zabrzdiť“ výrobu, udržať ju na „nulovej úrovni“.

M. Mesarovic a E. Pestel, ktorí viedli prácu nad druhým projektom *Ľudstvo na rúzcsti* (1974) [2] navrhli, berúc do úvahy rozdiely jednotlivých oblastí sveta, zabezpečiť „organický rast“ výroby. Nedokázali však nájsť reálny mechanizmus, ktorý by bol schopný splniť túto funkciu. Uskutočnenie takýchto odporúčaní v súčasných podmienkach kapitalistického vykorisťovania je nereálne, pretože ešte v mnohých oblastiach sveta vládne bieda a hlad ako výsledok ekonomickej zaostalosti jednotlivých krajín. Vzťahuje sa to najmä na rozvojové krajiny, kde ekonomika alebo nie je rovinutá, alebo sa nachádza v rukách zahraničných monopolov. Stabilizácia úrovne výroby na dosiahnutej hranici by znamenala upevnenie tej ťažkej ekonomickej situácie, v ktorej sa nachádzajú krajiny tzv. „tretieho sveta“.

Koncepcia „organického rastu“ nedostatočne prispela k riešeniu týchto problémov, pretože za jej základ sa považuje spôsob výroby, založený na súkromnom vlastníctve, pri ktorom snaha vyťažiť maximálny zisk odporuje ochrane životného prostredia a rozumnému využívaniu prírodných zdrojov.

Takýto jednostranný prístup v prvých štúdiách Rímskeho klubu k perspektívam vývoja ľudstva vyvolal opodstatnenú kritiku, čo sa prejavilo na orientácii neskorších výskumov.

Ako zdôrazňuje člen korešpondent AV ZSSR I. T. Frolov, „globálne problémy nie sú problémami čisto vedeckými. Sú to predovšetkým sociálne problémy a ich riešenie predpokladá určité sociálne, a nie čisto vedecké podmienky.“ [3, s. 116—118] Túto tézu v poslednom čase boli nútení priznať i niektorí západní vedci po mnohých pokusoch rozriešiť globálne problémy čisto vedeckou cestou, cestou vybudovania najrozličnejších modelov vývoja spoločnosti.

Vo februári r. 1974 v Salzburgu členovia Rímskeho klubu uskutočnili konferenciu, na ktorej priznali, že len so samotnými ekonomicko-matematickými modelmi nie je možné zvládnuť vzniknuté problémy, ktoré tiež podmieňujú krízovú situáciu. Na tejto konferencii známemu holandskému vedcovi, laureátovi Nobelovej ceny za ekonomiku Janovi Tinbergenovi, navrhli vypracovať nový referát pod názvom *Prestavba medzinárodného poriadku* [4] (uverejnený r. 1976), v ktorom sa mali vziať do úvahy predchádzajúce dôvody a vypracovať možné varianty prestavby systému medzinárodných vzťahov.

Autori tohto výskumného projektu presunuli hlavný dôraz na preskúmanie otázky prestavby ekonomických vzťahov, rozdeliac celý svet na „svet bohatých“ a „svet chudobných“ národov. Pritom nezobrali do úvahy fakt, že vo vnútri samotných národov existujú triedy, medzi ktorými majú vzťahy antagonistický charakter.

Neprihliadať na sily, ktoré sa nachádzajú v neustálom rozpore a vyjadrujú triednu podstatu kapitalistickej spoločnosti, znamená vzdať sa od konkrétnych cieľov riešenia ekologických problémov súčasnosti. Takéto ignorovanie triedneho prístupu nedovolilo zostavovateľom tretej štúdie odhaliť podstatný rozdiel socialistického systému od kapitalistického, nedovolilo im správne pochopiť podstatu medzinárodných vzťahov v súčasnej etape a teda nájsť reálne cesty k riešeniu celého problému.

Štvrtá štúdia pripravená skupinou vedcov pod vedením Gabora D. a Colomba U. [vyšla r. 1976] už priznávala, že sociálne a politické momenty majú významnú úlohu pri riešení globálnych problémov, ba čo viac, hlavná myšlienka štvrtej štúdie *Za hranicami storočia márnosti* (5) spočívala v tom, že dosiahnutá úroveň vedy a techniky umožňuje ľudstvu poradiť si so všetkými vznikajúcimi problémami, ale príčiny sociálneho charakteru sú tou hlavnou prekážkou v uskutočnení nevyhnutných opatrení. Skúmanie sa však týmto skončilo. Autori štúdie neboli schopní navrhnúť žiadne konkrétne cesty sociálneho pretvorenia spoločnosti.

Určitý pokrok na ceste uznania skutočnej úlohy, ktorú má socialistický tábor v súčasnom svete, možno nájsť v piatej štúdii *Ciele pre ľudstvo* (6), realizovanej pod vedením E. Laszlo a publikovanej r. 1977. Tu sa už prejavuje pozitívne ocenenie činnosti socialistických krajín pri upevnení mieru a bezpečnosti. Avšak hlavná pozornosť v referáte smerovala k tomu, že je nevyhnutná „etická revolúcia“, formovanie „všeľudskej“ morálky.

Nad šiestou štúdiou *Vzdelanie nemá hranice* (7), ktorá bola uverejnená koncom r. 1979, pracovali tri nezávislé skupiny v USA, v Maroku a Rumunsku. Americkú skupinu viedol špecialista na otázky vysokoškolského vzdelania J. W. Botkin, marockú spoločenský činiteľ, pracovník UNESCO a prezident Celosvetovej Federácie futurologických výskumov M. Elmandrja a rumunskú popredný vedec a spoločenský činiteľ M. Malica. Po prvýkrát sa na práci Rímskeho klubu zúčastnil predstaviteľ socialistickej krajiny. Za hlavnú úlohu si autori vytýčili preskúmanie otázok spojených so zmenou správania sa ľudí v neustále sa meniacich podmienkach. Hlavná úloha pri tom pripadla vzdelaniu. Podnetom k tomuto výskumu v oblasti vzdelávania boli študentské nepokoje na Západe v r. 1964—1968.

Na príklade tejto štúdie vidieť, že orientácia výskumov Rímskeho klubu prekonala premenu od „čisto“ vedeckého prístupu riešenia globálnych problémov, cez priznanie úlohy a významu sociálnych faktorov k „vnútorným potenciám človeka“. Toto sa zdôrazňuje i v predslove, ktorý napísal A. Peccei, kde hovorí: „Rímsky klub začal svoju prácu z pokusu ukázať *vonkajšie hranice* materiálneho rastu ľudstva a teraz predkladá názory týkajúce sa neohraničených *vnútorných potencií* ľudstva.“

O tom istom hovoria i autori referátu, ktorí vyzývajú klásť hlavný dôraz na prediskutovanie svetových problémov človeka, „presunúť dôraz z problémov prírodovedeckého charakteru na čisto ľudské problémy, na systém uchovania života“. Hoci v referáte sa konštatuje, že sociálne príčiny tvoria základ všetkých problémov spojených so vzdelávaním, rozboru a analýze týchto príčin sa nevenuje dostatočná pozornosť. Uvádzajú sa iba príklady, ako treba výchovou prekonávať globálne problémy ľudstva.

Presúvanie dôrazu na problémy človeka je charakteristické najmä pre knihu Aurelia Pecceia *Ľudské kvality* (8), ktorá má význam nielen ako samostatná práca, ale i preto, že v mnohom je blízka tým výskumom, ktoré sa uskutočňujú z podnetu Rímskeho klubu. V nej sa často opakujú tie isté myšlienky a závery, ktoré sú podrobne rozpracované v spomenutých referátoch, uvádzajú sa výsledky činnosti celej organizácie, načrtávajú sa plány pre budúcnosť. Tu je jasne vyjadrená etická pozícia Rímskeho klubu, charakterizovaná v marxistickej literatúre ako „abstraktný humanizmus“, v ktorého podstate leží výzva k zmene „ľudských kvalít“.

Pokusy vyriešiť globálne problémy, ignorujúce triednu podstatu kapitalistickej spoločnosti bez ohľadu na existenciu dvoch spoločensko-politických systémov, v rámci ktorých sa riešenie globálnych problémov kvalitatívne líši, vedú k nedôslednosti, k neuskutočniteľným (v podstate utopickým) odporúčaniam. Humanizmus, ku ktorému sa tak často obracajú západní vedci, dostáva abstraktnú formu. Zameriava sa na „všetkých“ (a nikoho konkrétne) s výzvou „stať sa lepšími“. Neodpovedá pritom na otázku „ako“?. Takéto výzvy nie sú nikomu konkrétne adresované, a preto nedosahujú cieľ.

V siedmej štúdii *Plány vedúce do budúcnosti* (9) B. Hawrylyshyna sociálna obmedzenosť predstaviteľov Rímskeho klubu prechádza v otvorenú reakčnosť. Za predpoklad úspešného riešenia globálnych problémov autor považuje vytvorenie akéhosi „jednotného svetového poriadku“, ktorého hlavnou prekážkou vzniku je „princíp suverenity“ jednotlivých štátov a tiež existencia socialistických štátov. Podľa Hawrylyshyna spoločenský poriadok, ktorý je založený na kolektívnych (t. j. socialistických) predstavách, nemôže dostatočne vyjadriť „skutočnú podstatu človeka“. Tú má zabezpečiť „dynamizmus súkromného podnikania“. Takýto prístup neprispieva k riešeniu globálnych problémov.

Na evolúciu referátov Rímskeho klubu sa môžeme presvedčiť, že abstraktno-utopické teórie, ktoré vychádzajú z antropologickej absolutizácie „podstaty človeka“, sa v konečnom dôsledku transformujú do celkom konkrétnych sociálno-politických návrhov a záverov s jasnou triednou pozíciou obhajujúcou kapitalistický spoločenský poriadok.

Výsledky činnosti Rímskeho klubu možno najstručnejšie zhodnotiť týmto výrokom jeho prezidenta: „Naše slová nenašli viac ohlasu ako kázne rímskeho pápeža, ako upozorňovania Generálneho tajomníka OSN U-Thanta alebo povedzme varovania vedcov a mysliteľov. Vytváral sa dojem, že ich ľudia zabúdali ešte skôr, ako ich počuli.“ (8, s. 99)

Je možné povedať, že k dnešnému dňu sa niečo zmenilo? Ak áno, nie veľa, aspoň nie v tom, čo by priviedlo ku skutočnému riešeniu problému.

Treba však pozitívne hodnotiť to, že A. Peccei ako i mnohí iní členovia Rímskeho klubu sú skutočne hlboko znepokojení nebezpečenstvom, ktoré ľudstvu hrozí, že sú úprimnými stúpenkami mieru a uvoľňovania, vystupujú za celosvetovú spoluprácu vedcov a špecialistov rozličných krajín, vrátane socialistických. Práce Rímskeho klubu nám poskytujú bohatý empirický materiál i čiastkové závery, ktoré treba posudzovať z marxistických pozícií.

Prínosom činnosti niektorých členov Rímskeho klubu je to, že medzi prvými na západe ukázali na súčasné globálne problémy, ktoré sa ostro prejavili v kapitalistickom svete za posledné desaťročie a zdôraznili nevyhnutnosť zaoberať sa nimi v celej ich zložitosti. Podarilo sa im obrátiť k týmto problémom pozornosť mnohých vynikajúcich vedcov a špecialistov a tiež splniť hlavnú úlohu, ktorý si vytýčili — ukázať na nebezpečenstvo existujúcich tendencií vo vývoji svetovej ekonomiky a obrátiť na ne pozornosť celého ľudstva. Vynútili si, aby ich vypočuli. Toho sa vytrvalo domáhali. Ďalej sa však nedostali, pretože prijatie konkrétnych opatrení na odstránenie nastolených problémov je ďaleko za hranicami možností Rímskeho klubu. Vyplýva to z toho, že nepredstavujú nijakú politickú stranu, „nestotožňujú seba so žiadnou ideológiou“, neriadia sa „jednotným systémom hodnôt“, nemajú „jediný názor“ a „vôbec sa nesnažia nájsť jedynosť“. (8, s. 109) Táto organizácia je schopná plniť v najlepšom prípade osvetovú funkciu.

Reálne riešenie možno očakávať len cez vyriešenie základných triednych rozporov súčasného sveta na základe marxistickej koncepcie uskutočňovania vedecko-technickej revolúcie a na základe mierového spolunažívania dvoch svetových sústav. Socialistická spoločenská sústava prekonala už veľký kus cesty k cieľu — k riešeniu a vyriešeniu týchto ožehavých problémov.

LITERATÚRA

1. MEADOWS, D. and others. *The Limits to Growth*. New York — London 1972.
2. MESAROVIC, M., PESTEL, E.: *Mankind at the Turning Point. The second report to the Club of Rome*. N.Y. 1974.
3. *Voprosy filosofii*. № 6, 1979.
4. TINBERGEN, J.: [Coordinator] *Reshaping the International Order. A Report to the Club of Rome*. N.Y. 1976.
5. GABOR, D. et. al. *Oltro l'eta delle spreco. Quatro Rapporto al Club di Roma*. Milano 1976.
6. LASZLO, E. et al. *Goals for Mankind. A Report to the Club of Roma on the New Horizons of Global Community*. N.Y. 1977.
7. BOTKIN, J. W., ELMANDRJA, M., MALITZA, M.: *No Limits to Learning. Bridging the Human Gap. A Report to the Club of Rome*. Pergamon Press, 1979.
8. PECCEI, A.: *Čelovečeskije kačestva*. Moskva 1980.
9. HAWRYLYSHYN, B.: *Road Maps to the Future. Towards More Effective Societies. A Report to the Club of Rome*. Oxford 1981.